

Elżbieta Boczar

Polskie książki dla dzieci i młodzieży wydawane w Galicji Wschodniej w XIX w.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest prezentacja poszczególnych oficyn drukarskich działających w Galicji Wschodniej, które w swym repertuarze wydawniczym uwzględniały pozycje adresowane do młodych czytelników. Galicją Wschodnią zwykło się nazywać tę część ziem pierwszej Rzeczypospolitej pod zaborem austriackim, która obejmowała obszar na wschód od rzeki San wraz z miastami Przemysł i Sanok, podlegającymi jurysdykcji sądu apelacyjnego we Lwowie. W 1860 r. ukazał się akt prawny oktrojowany przez cesarza Austrii, tzw. dyplom październikowy (*Oktoberdiplom*), reformujący monarchię, który zarazem stanowił zapowiedź nadania Galicji autonomii. Tę oczekiwaną autonomię społeczność polska uzyskiwała w latach 1867–1873, kiedy to – oprócz własnego rządu na czele z namiestnikiem – powstał Sejm Krajowy i Rada Szkolna Krajowa, a do szkół i urzędów wprowadzono język polski. Ów rok 1860 uważa się zasadnie za datę poniekąd przełomową w rozwoju polskiego drukarstwa, gdyż w latach następnych powstawały w Galicji nowe firmy typograficzne i wzrastała aktywność wydawnicza.

Działalność dziewiętnastowiecznych oficyn galicyjskich została przedstawiona według ich umiejscowienia, wielkości dorobku wydawniczego oraz w porządku chronologicznym. Pierwsza część prezentacji dotyczy ilościowego i jakościowego wymiaru istotnej dla poruszanego tematu produkcji edytorskiej w metropolitalnym ośrodku lwowskim, druga zaś została poświęcona przeglądowi pomniejszych firm z siedzibą w miastach prowincjonalnych.

Przez wzgląd na ograniczenia redakcyjne (objętość artykułu) informacje o poszczególnych oficynach, ich wyposażeniu technicznym i typograficznym, o właścicielach firm, ich wykształceniu ogólnym i przygotowaniu zawodowym oraz o współpracy między nimi są nader skąpe, niemniej powinny one ukazać, jak różnorakie okoliczności rzutowały na działalność i rozwój drukarni, a także na ich repertuar wydawniczy. Główne źródła wiedzy o firmach edytorskich podano w przypisach, natomiast tytuły książek adresowanych do młodych czytelników przytaczano według danych zamieszczonych w *Bibliografii literatury dla dzieci*

*i młodzieży. Wiek XIX. Literatura polska i przekłady*¹. Zawarte w niniejszym artykule wykazy tych tytułów – mimo swej znacznej selektywności – pozwalają określić w pewnym przybliżeniu ilościowy i ideowo-wychowawczy efekt aktywności wydawniczej prezentowanych edytorów z Galicji Wschodniej, co z kolei powinno ułatwić pracę badaczom dziejów edycji książki polskiej w XIX w.²

Firmy wydawnicze we Lwowie

Najstarszym zakładem drukarskim wydającym pisma w języku polskim była firma Pillerów założona we Lwowie w 1773 r. przez przybyłego z Wiednia Antoniego Pillera. Przywiózł on ze sobą wyposażenie typograficzne, dzięki temu szybko mógł rozpocząć publikowanie tekstów urzędowych, podręczników, kalendarzy i modlitewników, w pierw w języku niemieckim, a później również w języku francuskim oraz polskim. Od władz austriackich otrzymał zaszczytny tytuł Typografa Gubernialnego Jego Cesarskiej Mości, a także Drukarza Uniwersyteckiego, w konsekwencji tego zyskał ogólne uznanie społeczności Lwowa. Od 1796 r. drukarnię tę, mieszczącą się na Łyczakowie 98, prowadził samodzielnie syn Antoniego, Józef Jan, który po ojcu otrzymał przywilej wydawania pism urzędowych³, a ponadto drukował czasopisma lwowskie, publikacje szkolne oraz tanie wersje dzieł pisarzy polskich, w tym dla młodego czytelnika dziełka: Joachima Heinricha Campego *Książeczka moralna dla dzieci* (1817) i Arnauda Berquina *Przyjaciel dzieci*, t. 1–4 (1819–1820). Trzeba odnotować, że w tamtym czasie oficyna Pillerów była niezwykle nowoczesnym i stale modernizowanym przedsiębiorstwem, czego wyrazem było uruchomienie w 1822 r. pierwszej we Lwowie litografii⁴. Od 1824 r. syn Józefa, Piotr Piller, prowadził ową litografię wraz z drukarnią, w której wydał 6 ilustrowanych pozycji dla dzieci, m.in. *Encyklopedię dla małych dzieci* (1842) i *Świat w obrazkach. Wiązanie dla dzieci z opisaniem i trzystu wizerunkami* (1842) Jana Juliana Szczepańskiego. Z kolei Franciszek, brat Piotra, w 1823 r. przejął księgarnię przy ul. Dominikańskiej 133, w której także zaczął prowadzić działalność nakładową. Dla dzieci i młodzieży opublikował 15 książeczek, przykładowo: *Złote ziarno. Powieści dla zabawy* (1841) Franciszka Kowalskiego, *Robinson dla dzieci* (1843) Daniela Defoe, *Małe dzieci. Powiastki* (1848) Pierre'a Blancharda oraz anonimowe *Nowy zbiór bajek dla dzieci stosownie do ich potrzeb i pojęć z najlepszych*

---

¹ E. Boczar, *Bibliografii literatury dla dzieci i młodzieży. Wiek XIX. Literatura polska i przekłady*, Warszawa 2010.

² Wydawcom książek dla dzieci i młodzieży działających w zaborach rosyjskim oraz pruskim autorka poświęciła artykuły zamieszczone w „Folia Librorum”: *Dziewiętnastowieczni wydawcy polskich książek dla dzieci i młodzieży*, 18/2014; *Wydawcy polskich książek dla dzieci i młodzieży w zaborze pruskim w XIX wieku*, 20/2015.

³ J. Bohusz, *Lwowskie zakłady graficzne*, [w:] *Lwów dawny i dzisiejszy*, Lwów 1928, s. 182.

⁴ M. Opałek, *Litografia lwowska 1822–1860*, Wrocław 1958, s. 20.

pisarzy wyjęty (1842, 1855) i *Lalka. Podarunek młodym panienczkom z obrazkami. Rozmowy, powiastki, bajeczki dla dzieci* (1844, 1850). Należy zwrócić szczególną uwagę na litografowane dziełko *Lalka*, które w części nakładu było wyposażone w ręcznie kolorowane ilustracje, o dziecięcym charakterze i tematyce ściśle powiązanej z treścią książki, co było wówczas nowością nawet na gruncie edytorstwa europejskiego⁵. Franciszek Piller publikował również katalogi wydawnicze i księgarskie, a wśród nich *Spis książek polskich służących do oświecenia i zabawy młodzieży, znajdujących się w księgarni Franciszka Pillera i Spółki we Lwowie* (b.r.). Począwszy od 1849 r. wspólnikiem ojca w firmie „Piotr Piller i S-ka” był syn Kornel, który po siedmiu latach przejął oficynę wraz z odlewnią czcionek. Opublikował w niej 13 książek dla młodego czytelnika, a także wydawał trzy periodyki: „Czytelnia dla Młodzieży” (1860–1861) – czasopismo propagujące głównie wiedzę historyczną z myślą o młodzieży gimnazjalnej i akademickiej⁶, „Przyjaciel Dzieci” (1861–1866) – pismo poświęcone nauce i zabawie z drzeworytami⁷ oraz „Opiekun Dzieci Naszych” (1871–1873). Spośród wydrukowanych w tym zakładzie książek dla dzieci, warto wymienić: *Podarek dla młodocianego wieku* (1864) Stanisława Nowińskiego, *Upominek dla Adasia* (1875) i *Świątek dziecięcy w trzydziestu dwóch obrazkach* (1880) Władysława Beży. Po śmierci właściciela oficyny Kornela w 1885 r. działała ona pod nazwą „Drukarnia Pillera i Spółki”, należała wpierw do wdowy i dzieci, a następnie kolejno do Liberta Zajączkowskiego i Józefa Neumanna. W 1893 r. Neumann został wyłącznym właścicielem firmy pod nazwą „Drukarnia i Litografia Piller-Neumann”, która pod jego zarządem stała się na początku XX w. wiodącym wydawnictwem w Galicji⁸. W dziewiętnastym stuleciu w firmie Pillerów opublikowano łącznie 43 tytuły książek i 3 tytuły czasopism dla młodego czytelnika. Książki wydawane przez Pillerów były przeważnie na wysokim poziomie edytorskim dzięki wykorzystaniu dobrego papieru, odpowiednio dobranego kroju czcionek, estetycznej kompozycji tekstu, właściwego materiału zdobniczego, choć nie ustrzeżono się też pozycji z błędami korekty⁹.

We Lwowie osiadł w 1803 r., pochodzący ze Śląska Cieszyńskiego, Jan Mikowski, który znalazł zatrudnienie w księgarni Karola Gottlieba Pfaffa. Po niemal dwudziestu latach pracy zdecydował się otworzyć, wspólnie z niemieckim

---

⁵ *Dzieje zabawek dziecięcych na ziemiach polskich do początku XX wieku*, Wrocław 2016, s. 280–282.

⁶ *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku*, red. J. Jarowiecki, Kraków 1993, s. 169–170.

⁷ Więcej o szacie graficznej pisma zob. D. Kamińska, *Grafika polskich tygodników ilustrowanych dla dzieci w drugiej połowie XIX wieku na przykładzie warszawskiego, lwowskiego i poznańskiego „Przyjaciela Dzieci”*, „Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2015, nr 13, s. 24–26.

⁸ A. Majkowska-Aleksiewicz, *Dalsze losy oficyn Galicji Wschodniej powstałych przed 1861 r.*, „Roczniki Biblioteczne” 1993, R. 37, z. 1/2, s. 129–130.

⁹ Tejże, *Historia drukarstwa Galicji Wschodniej w latach 1815–1860*, Wrocław 1992, s. 169.

księgarzem Ignacym Kühnem, firmę księgarską „Kühn i Milikowski”. W niej to pod koniec drugiej dekady rozpoczęli działalność nakładową, wydając szereg polskich dzieł i podręczników. Ponieważ ich zakład rozwijał się dość pomyślnie, więc z czasem uruchomili również dobrze prosperujące filie w Tarnowie (1824 r.) i Stanisławowie (1828 r.). Po śmierci współnika w 1835 r. Milikowski został jedynym właścicielem tych placówek pod nazwą „Księgarnia Narodowa i Zagraniczna, Handel Muzyczny i Umniczy Jana Milikowskiego we Lwowie, Stanisławowie i Tarnowie”. Przez cały czas swojej działalności przekazywał książki do biblioteki gimnazjum ewangelickiego oraz Czytelni Ludowej w Cieszynie, przyjął również na praktykę, a następnie do pracy w księgarni w Stanisławowie braci Jana i Pawła Jeleniów (prowadzili później księgarnię w Przemyślu) oraz Jana Andrzeja Pelara (w drugiej połowie stulecia rozwinął działalność nakładową w Rzeszowie, tj. w ówczesnej Galicji Zachodniej¹⁰) ze Śląska Cieszyńskiego. Prowadzenie swej firmy przekazał w 1849 r. synom Janowi i Edmundowi, którzy w 1882 r. włączyli do spółki długoletniego współpracownika Pawła Starzyka¹¹. On to po śmierci Edmunda w 1883 r. został właścicielem oficyny i zarządzał nią do 1886 r. pf. Jan Milikowski (P. Starzyk). W oficynie Milikowskich dla młodego czytelnika wydano 6 pozycji, m.in. *Dzieje Polski potocznym sposobem opowiedziane* (1848) Joachima Lelewela, *Książka do czytania dla dzieci* (1849) Jana Szlachtowskiego, *Bohaterskie dzieci. Ośm opowiadań dla dziatwy i młodzieży polskiej* (1886) Wiktorii Hiblówny.

Rodzinną tradycję edytorską podtrzymywał we Lwowie także Kajetan Jabłoński, który od 1835 r. prowadził wspólnie z ojcem Bartłomiejem księgarnię i antykwariat z książkami, muzykaliami i dziełami sztuki, a w roku 1839 r. podjął działalność wydawniczą, kontynuowaną po śmierci ojca (1842), wówczas otrzymał koncesję na kierowanie firmą pod własnym imieniem. W czasie swej dwudziestoletniej aktywności edytorskiej wydał dla młodego czytelnika 5 pozycji, spośród których na szczególną uwagę zasługują *Śpiewy historyczne* (1849) Juliana Ursyna Niemcewicza. Było to już piąte wydanie tego dzieła na ziemiach polskich „przygotowywane z myślą o wykorzystaniu w szkolnictwie i miało służyć przede wszystkim dzieciom i młodzieży”. Mimo pierwotnego planu dokonania jedynie taniego przedruku, zdecydowano się jednak na dołączenie do tekstu oryginału objaśnień historycznych Joachima Lelewela i na opublikowanie rycin na podstawie rysunków Józefa Swobody, które zostały wykonane w warsztacie litograficznym Marcina Jabłońskiego, brata Kajetana¹².

---

¹⁰ Szerzej na temat repertuaru wydawniczego A. Pelara zob. A. Barnaś-Baran, *Działalność drukarni w Rzeszowie w okresie autonomii galicyjskiej na rzecz popularyzacji wiedzy*, [w:] *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XIX i początkach XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016, s. 31–38.

¹¹ J. Wantuła, *Książki i ludzie. Szkice o wydawnictwach i piśmiennictwie na Śląsku Cieszyńskim*, Kraków 1956, s. 111–115.

¹² A. Mateusiak, *Historia w dziewiętnastowiecznym wydaniu. Edytorskie losy „Śpiewów historycznych” Juliana Ursyna Niemcewicza*, „Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie” 2011, nr 1(1), s. 30.

Jednym z wyróżniających się drukarzy lwowskich był Edward Winiarz, który od około 1830 r. zdobywał doświadczenie zawodowe w księgarni J. Milikowskiego, następnie kierował jego filią w Tarnowie, a w latach 1834–1838 był zarządcą księgarni Ludwika i Karola Kazimierza Wildów we Lwowie. W 1840 r. otrzymał zezwolenie na prowadzenie własnej księgarni i niebawem uzyskał koncesję na otwarcie wypożyczalni, placówki te po kilku latach odstąpił Karolowi Kazimierzowi Wildowi. Na początku 1850 r. przejął drukarnię swego brata Adolfa B. Winiarza, w niedługim czasie ją unowocześnił, zakupując dwie drukarskie maszyny pospieszne w roku 1857. Drukarnia ta stała się poważną oficyną w Galicji, wyposażoną wkrótce w pięć pospiesznych maszyn i dwa urządzenia ręczne, dzięki temu władze austriackie właśnie tej firmie zleciły w latach 1870–1873 wykonywanie druków dla Namiestnictwa, dla Rady Szkolnej Krajowej oraz dla starostw¹³. Z myślą o młodych czytelnikach E. Winiarz wydał 15 pozycji, głównie podręczniki, bajki, katechizmy i książeczki do nabożeństwa. Warto zwrócić uwagę na *Bajki Ezopa zastosowane dla młodzieży i nauką moralną wierszem objaśnione przez J.A. Kamińskiego* (1849 – dwie edycje: pol.-fr. i pol.-niem., 1858), jako że Ezopowe bajki nie były wówczas uznawane za typowe utwory dla dzieci, raczej adresowane do czytelników dorosłych. Wypada odnotować, iż w latach 1876–1889 E. Winiarz dzierżawił drukarnię Zakładu Narodowego im. Ossolińskich wraz z prawem drukowania polskich książek szkolnych. Po jego śmierci w 1892 r. firmę przejął syn Karol, który pod zmienioną nazwą „E. Winiarz, Drukarnia i Ekspedycja Nakładów”¹⁴ publikował czasopismo „Wiek Młody. Dwutygodnik ilustrowany dla dzieci i młodzieży”, redagowany w latach 1893–1900 przez Zofię Mrozowicką, a ponadto tłoczył książki: *Jedna rodzina. Powieść dla młodzieży* (1895) Heleny Prendowskiej i anonimowo *Wychowanka. Powieść dla młodzieży* (1895) – obie nakładem redakcji „Wieku Młodego”.

Za znakomitego typografa uchodził Karol Kazimierz Wild, który naukę zawodu księgarza pobierał od 1840 r. we Lwowie w księgarni swego szwagra i opiekuna Edwarda Winiarza, a następnie w Pradze oraz w Brukseli. Odkupiwszy w 1849 r. od E. Winiarza księgarnię z wypożyczalnią książek, firmę znacznie rozwinął dzięki nawiązaniu kontaktów z księgarzami z Poznania, Warszawy, Wilna, Kijowa, Paryża oraz Petersburga, od których otrzymywał nowości wydawnicze. Działalność nakładową rozpoczął w latach 50. i do końca istnienia oficyny, czyli do 1881 r., wydał dla młodych czytelników 13 książek, głównie o tematyce historycznej, m.in. *Wykład dziejów polskich dla dzieci od lat 7 do 12* (1855, 1861) Jana Zachariasiewicza, *Grody polskie. Opis historyczny dla dorastającej młodzieży* (1866) Władysława Zawadzkiego, *Złote literki. Nowa książeczka dla dzieci* (1872) Władysława Bełzy oraz *Zacni ludzie, ich pożycie, rozmowy, listy i nauki. Książka do czytania dla młodzieży wiejskiej i miejskiej* (1874) Juliusza Starkela. Ponadto publikował czasopismo „Przyjaciel

---

¹³ A. Majkowska-Aleksiewicz, *Edward Winiarz – drukarz lwowski*, „Roczniki Biblioteczne” 1989, R. 33, z. 1/2, s. 59–60.

¹⁴ Tejże, *Dalsze losy...*, s. 143.

Dzieci” (1864) oraz liczne podręczniki dla szkół. Był bowiem pierwszym w dobie autonomii Galicji – po wprowadzeniu w szkolnictwie języka polskiego jako wykładowego – wydawcą gimnazjalnych podręczników polskich. Karol Kazimierz Wild zasłużenie cieszył się opinią znanego edytora, gdyż właśnie jego nakładem ukazało się wiele wartościowych dzieł autorstwa ówczesnych popularyzatorów wiedzy, sam zresztą zachęcał twórców do pisania, stwarzał im dogodne warunki pracy, inicjował tłumaczenia lub przeróbki niemieckich podręczników na język polski, które następnie ogłaszał drukiem. W 1873 r. na powszechnej wystawie w Wiedniu otrzymał dyplom uznania za swą działalność typograficzną¹⁵.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich powstały w 1817 r. z inicjatywy Józefa Maksymiliana Ossolińskiego miał być fundacją złożoną z biblioteki i zakładu naukowego prowadzącego działalność wydawniczą, ale dopiero w 1827 r. ukazał się dekret cesarski zezwalający na prowadzenie drukarni i litografii. W uruchomionej w 1832 r. oficynie typograficznej oprócz prac naukowych tłoczono także nielegalne pisma, broszury, ulotki, odezwy patriotyczne oraz teksty pieśni narodowych. Wykrycie przez policję druków konspiracyjnych, aresztowanie pracowników zakładu i proces sądowy, zakończony surowym wyrokiem więzienia dla dyrektora Konstantego Słotwińskiego, pociągnęły za sobą w 1834 r. zamknięcie czytelnicy i opieczętowanie drukarni. Dopiero po trzynastoletniej przerwie uzyskano pozwolenie władz austriackich na ponowne jej uruchomienie¹⁶. Na przełomie lat 40. i 50. opublikowano dla młodych czytelników pozycje z inicjatywy kustosa biblioteki Jana Szlachetowskiego, m.in. *Książka do czytania dla dzieci w domu i w szkole* (1848), *Bajki Ludzimiła z S. zmyślone dla dobrych dzieci* (1848), *Nauka obyczajności dla dzieci* (1848) Juliana Horoszkiewicza, *Bajki i przypowieści tudzież bajki nowe* (1849) Ignacego Krasickiego, *Chata wuja Tomasza czyli Życie niewolników w Zjednoczonych Stanach północnej Ameryki* (1853) Harriet Beecher Stowe. Zakład miał w swoim planie edycje książek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży, który realizowano od roku 1878 dzięki zawarciu dziesięcioletniego kontraktu z Dyrekcją Zakładu Książek Szkolnych w Wiedniu na produkcję i sprzedaż podręczników dla szkół elementarnych w Galicji¹⁷. Gdy w 1882 r. Władysław Bełza został stałym współpracownikiem zakładu – najpierw prowadząc czytelnicy dla młodzieży, a od 1891 r. kierując wydawaniem publikacji szkolnych drukowanych w ZNiO – wówczas w tej oficynie opublikowano szereg beletrystycznych książek dla młodego czytelnika jego autorstwa, jak np. *Matka. Dwanaście obrazków z maleńkiego świata* (1891), *Czarodziejska książeczka* (1893), *Zakłęte dzwony. Legenda z dziejów polskich* (1894), *Dla dzieci. Wybór pism* (1897) i słynny *Katechizm polskiego dziecka. Wiersze* (1900), a ponadto *Pamiętniki dla młodzieży* (1900) Jana Chryzostoma Paska. Należy wspomnieć, że ów *Katechizm polskiego dziecka* wyrażał w prostej

¹⁵ D.A. Kuś, *Feliks West. Księgarz – wydawca 1846–1946*, Warszawa 1988, s. 222–223.

¹⁶ J. Trzynałowski, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 1817–1967. Zarys dziejów*, Wrocław 1967, s. 52–62.

¹⁷ Tamże, s. 96–97.

formie postawę dobrego patriotyzmu, zrozumiałego przez najmłodszych czytelników, dzięki temu wierszyki właśnie z tego tomiku zdobyły sobie trwałe miejsce w literaturze i zaskarbiły wdzięczność Polaków. Kiedy więc w 1907 r. wydano jubileuszowy tom *Dla drogich dzieci. Wybór wierszy* Bełzy, we wstępie zamieszczono wzruszające słowa: „Nie masz domu polskiego, w którym nie wymawiano by nazwiska Bełzy z serdeczną miłością”¹⁸. W latach 1848–1900 z drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich wyszło ogółem 33 tytuły utworów kierowane do młodych adresatów, liczne podręczniki dla szkół oraz dwa czasopisma. W pierwszym z nich, zatytułowanym „Przyjaciel Dzieci. Tygodnik z rycinami poświęcony nauce i zabawie dzieci” (1848–1852), redaktor Franciszek Ksawery Bełdowski starał się dostarczać wiadomości, które miały ułatwiać dzieciom naukę i uczyć je poprawnego zachowania. Na łamach czasopisma poruszał głównie tematykę z zakresu religii i moralności, zagadnienia z dziedziny nauk przyrodniczych, informacje z geografii i historii, zamieszczał dydaktyczną literaturę piękną oraz wierszyki z morałem. Po jego śmierci wydawcą i redaktorem został w 1851 r. Hipolit Witowski, który kontynuował program założyciela pisemka¹⁹. Drugi periodyk pt. „Dzwonek. Pismo młodemu wiekowi poświęcone” (1850–1851), redagowany przez Walentykę z Trojanowskich Horoszkiewiczową, był kwartalnikiem przeznaczonym głównie dla dziewcząt, który miał na celu wpajanie świadomości narodowej od najmłodszych lat²⁰. Warto odnotować, że Zakład Narodowy im. Ossolińskich jest najstarszą działającą nieprzerwanie do dziś oficyną wydawniczą w Polsce.

Do najważniejszych firm wydawniczych we Lwowie należała uruchomiona w 1868 r. oficyna „Gubrynowicz i Schmidt”, która obejmowała księgarnię nakładową, sortymentową i komisową oraz skład nut. Władysław Gubrynowicz zdobywał doświadczenie zawodowe w księgarniach w Wilnie, Lipsku i Warszawie, a po powstaniu styczniowym – w którym brał udział – pracował wprawdzie u K. Wilda we Lwowie, następnie w Paryżu i Lipsku i ponownie u K. Wilda. Natomiast Władysław Schmidt przez kilka lat pracował w księgarni J. Milikowskiego we Lwowie. W latach 1872–1876 Gubrynowicz i Schmidt założyli filie swej oficyny w Jarosławiu, Stryju i Sokalu, a w 1882 r. rozszerzyli swoją działalność, uruchamiając czytelnię i wypożyczalnię książek oraz nut²¹. Nakładem oficyny ukazywały się dzieła z zakresu literatury pięknej i historii w ramach wielu serii, a także podręczniki. Z myślą o młodych czytelnikach wydali do końca XIX wieku 58 pozycji, w tym 20 utworów popularnego w Polsce austriackiego autora Franza Hoffmanna opublikowanych (głównie w 1894 r.) w ilustrowanej serii „Biblioteka dla Młodzieży” (1891–1900). Była to w istocie ponowna edycja serii wydawanej w latach 70. w firmie Jana Rosenheima w Brodach. W przekonaniu wydawców właśnie powiastki Franza Hoffmanna,

---

¹⁸ K. Kuliczowska, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1864–1918. Zarys monograficzny*, Warszawa 1981, s. 71.

¹⁹ *Książki, czasopisma...*, s. 167–168.

²⁰ *Prasa polska w latach 1661–1864*, red. J. Łojek, Warszawa 1976, s. 234.

²¹ B. Bienkowska, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005, s. 326.

zawierające wyraziste moralizatorskie i religijne przesłanie, najlepiej usposabiały młodzież do kształtowania zalet szeroko pojętej dobroci i pracowitości – nic więc dziwnego, że były powszechnie dostępne w bibliotekach szkół galicyjskich²². Ponadto wydali dziełka: *Popiel i Piast. Opowiadanie dla młodych moich przyjaciół* (1894) autorki o pseudonimie Leonia oraz *Mieczysław I. Historyczne opowiadanie* (1894) Izydora Poeche. Znacznie wcześniej ukazał się w tej oficynie ceniony wówczas *Abecadlnik z historii polskiej* (1869, 1880) Władysława Ludwika Anczyca z ilustracjami Adama Lerue. Treść *Abecadlnika* stanowiły krótkie biografie wybitnych Polaków, opatrzone licznymi ilustracjami obrazującymi sceny z ich życia, co w założeniu miało służyć krzewieniu uczuć patriotycznych u małych czytelników²³. Warto jeszcze wymienić wydane w różnych seriach przez Gubrynowicza i Schmidta niektóre tytuły dziełek o tematyce historycznej znanych polskich autorów: *Księżniczka z Minsertberga. Powieść historyczna z XIV w.* (1880) Walerego Przyborowskiego, *Grody polskie. Opis historyczny dla dorastającej młodzieży* (2 wyd. 1883) Władysława Zawadzkiego, *Pielgrzym w Dobromilu* (1884, 1889) Izabeli Czartoryskiej, *Dziecię Starego Miasta* (1893) Józefa Ignacego Kraszewskiego, a także kilka ilustrowanych utworów dla najmłodszych autorstwa Władysława Bełzy: *Upominek dla Adasia* (1875), *Świątek dziecięcy w trzydziestu dwu obrazkach* (1880, 1883) i *Dobry syn. Bajka z przed tysiąca lat* (1883, 1888, 1893) oraz Hansa Christiana Andersena *Fantastyczne opowieści* (1892).

We Lwowie w 1866 r. otworzył wielką księgarnię sortymentową Franciszek Henryk Richter i w niej rozpoczął działalność nakładową. Publikował głównie utwory cenionych autorów współczesnych, m.in. Teofila Lenartowicza *Album włoskie* (1870), *Teatrzyk dla młodzieży z oryginalnych prac złożony* (1873) i *Zbiór powiastek dla młodzieży* (1873) oraz Władysława Bełzy *Matka. Dwanaście obrazków z maleńkiego świata* (1882) – łącznie 6 pozycji dla młodzieży. Ponadto kontynuował edycję periodyku „Promyk. Ilustrowane czasopismo dla dzieci” (1872–1874), który Władysław Bełza zaczął wydawać w Poznaniu w 1871 r. Pismo to zawierało opis dziejów ojczystych, powieści i opowiadania, gawędy popularnonaukowe oraz bajeczki. W 1880 r. F. Richter sprzedał księgarnię wraz z wypożyczalnią swojemu byłemu współpracownikowi, Hermanowi Altenbergowi, a sam z sukcesem zabiegał o otwarcie własnej drukarni we Lwowie, w której tłoczył dziennik „Kurier Lwowski”²⁴.

Inna znana lwowska księgarnia sortymentowo-nakładowa pf. Seyfarth & Czajkowski została uruchomiona w 1868 r. Założycielami byli Gustaw Seyfarth, który zdobywał doświadczenie zawodowe u J. Milikowskiego we Lwowie, a w latach 1867–1868 pracował w dziale muzycznym księgarni Mieczysława Leitgebera

²² I. Socha, „Przykładne, użyteczne i zabawne”. *O polskich książkach dla młodego odbiorcy na Śląsku w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Katowice 2001, s. 89, 150.

²³ J. Dunin, *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci. Z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych*, Wrocław 1991, s. 72.

²⁴ L. Fiszer, *Wspomnienia starego księgarza*, Warszawa 1959, s. 108–109.

w Poznaniu, i Damian Czajkowski dysponujący odpowiednim kapitałem założycielskim²⁵. Seyfarth i Czajkowski wydawali druki muzyczne i nuty, dzieła historyczne, prawnicze, przyrodnicze, religijne oraz powieści, a także podręczniki szkolne. Dla młodych czytelników opublikowali 13 pozycji ilustrowanych przez znakomitych artystów, czego przykładem mogą być: *Zamki i kościoły. Opowieści historyczne dla młodzieży* (1884) Władysława Zawadzkiego z rycinami Juliusza Kossaka, *Wasi rówieśnicy. 24 obrazki z młodości sławnych ludzi w Polsce* (1885) Władysława Bełzy z ilustracjami Walerego Eljasza, *Branka litewska. Powieść na tle historycznym dla młodzieży* (1891) Michaliny Zielińskiej z rysunkami Ludomira Ilincza. Natomiast dla młodszych dzieci opublikowali *Figle ciekawe małpy i przygody pani Dreptalskiej z jej koteczkiem i pieskiem* (1884), wydane po raz pierwszy w 1850 r. w firmie Pillerów oraz *Nowy zbiór bajek dla dzieci stosownie do ich potrzeb i pojęcia* (1884). G. Seyfarth i D. Czajkowski współpracowali z księgarzami ze Lwowa, z Krakowa, Warszawy, Lipska, Paryża i Wiednia. Od początku swej działalności reklamowali firmę w prasie²⁶ oraz starannie przygotowanymi katalogami tematycznymi, jak np. *Podarki gwiazdkowe. Wybór książek ilustrowanych w ozdobnych oprawach dla dziatwy, młodzieży i dorosłych* (1897).

Znaczącą firmą edytorską we Lwowie była Księgarnia Polska, która została założona w 1872 r. przez pochodzącego z Litwy Adama Dominika Bartoszewicza, z wykształcenia prawnika. Brał on udział w powstaniu styczniowym, później wyemigrował do Paryża, gdzie redagował czasopismo „Przyszłość” i pracował jako zecer. Po powrocie do Lwowa w 1868 r. kierował redakcją pisma literackiego „Mrówka” i zarazem podjął się wydawania serii „Biblioteka Mrówki”, w ramach której publikował tanie tomiki dzieł najwybitniejszych autorów polskich i obcych²⁷. Dla młodzieży ukazały się w tej serii m.in. książeczki: *Robinson na wyspie* (1877) Daniela Defoe, *Śpiewy historyczne* (1877, 1884) Juliana Ursyna Niemcewicza, *Lirenka* (1878) Teofila Lenartowicza, *Bajki i przypowieści* (1879) Ignacego Krasickiego, *Bajki* (1882) Stanisława Trembeckiego, *Jan Kochanowski. Powieść historyczna z XVI w.* (1885) Klementyny Hoffmanowej. Innym przedsięwzięciem wydawniczym A.D. Bartoszewicza była „Biblioteka Dziecinnych Amatorskich Teatrów” (1874–1877) składająca się z 8 tytułów, a pośród nich: Marii Grabowskiej *Mały nauczyciel* (1874), *Imieniny mamy* (1875) i *Pracowite pszczołki* (1877), Władysławy Izdebskiej *Naszyjnik babuni* (1874), Marii Popławskiej *Grymaśnica ukarana* (1877) oraz Marii Mirkowskiej *Leniwy Staś* (1877), pozycje te miały wypełnić brak stosownych dla młodego pokolenia utworów scenicznych. Ponadto upowszechnił on drukiem *Zakłęte dzwony. Legenda z dziejów polskich* (1876) Władysława Bełzy, dwa tytuły Julesa Verne’a *Hektor Servada. Z podróży po światach słonecznych*

²⁵ S. Dippel, *O księgarzach, którzy przeminęli*, Wrocław 1976, s. 31–32.

²⁶ J. Bujak, *Informacja o książce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772–1900*, Kraków 1989, s. 174, 197.

²⁷ M. Konopka, *Adam Dominik Bartoszewicz. Redaktor, księgarz i wydawca lwowski (1838–1886)*, Kraków 1995, s. 89–90, 107–109.

(1878) i *Spadek 500-milionowy* (1880) oraz Edmondo de Amicisa *Serce. Książka dla młodzieży* (1887). Książki przeważnie drukował u Jana Czaińskiego w Samborze i w oficynach lwowskich: Drukarni Dziennika Polskiego oraz Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. Ogółem w Księgarni Polskiej pod kierownictwem A.D. Bartoszewicza ukazały się 24 pozycje dla dzieci i młodzieży. W 1885 r. postanowił on zlikwidować księgarnię i powrócić na rodzinną Litwę, lecz wkrótce zmarł, a Księgarnię Polską jeszcze przez cztery lata prowadziła wdowa, która firmę sprzedała Bernardowi Połonieckiemu, tenże kontynuował serię wydawniczą „Biblioteka Mrówki” do 1899 r.

Jednym z nielicznych polskich typografów, który wydawał piękne książki obrazkowe, był Herman Altenberg założyciel rodzinnego przedsiębiorstwa księgarskiego, drukarskiego i wydawniczego. Praktykę zawodową zdobywał w latach 1865–1871 we lwowskiej księgarni F.H. Richtera, u którego następnie pracował jako pomocnik księgarski. Po odbyciu krótkiego stażu w firmie Ferdynanda Wilhelma Hoesicka w 1872 r., założył w Warszawie księgarnię sortymentową i skład obrazów, które przez dwa lata prowadził wspólnie z Maurycym Robitschkiem. Ich zakład – jako pierwszy na ziemiach polskich – wydawał i rozprowadzał kolorowe reprodukcje obrazów polskich malarzy. W 1879 r. H. Altenberg powrócił do Lwowa, gdzie w roku następnym odkupił od F.H. Richtera księgarnię wraz z wypożyczalnią książek i rozpoczął działalność nakładową. Publikował dzieła literatury polskiej w formie albumowej, „z ilustracjami wybitnych malarzy i w luksusowych oprawach”²⁸. Przeznaczone dla młodego czytelnika ukazały się *Bajeczki* (1882, 1884) Józefa Ignacego Kraszewskiego z rycinami Michała Elwiro Andriollego oraz *Gwiazdka Kazia. Wierszyki do ilustracji* (1883) Władysława Bełzy z obrazkami Władysława Witwickiego. Należy podkreślić, że H. Altenberg prowadził księgarnię na poziomie europejskim, przy kolportażu zaś swoich druków korzystał z pomocy podróżujących po kraju pełnomocników. Po jego śmierci w 1885 r. firmę z powodzeniem prowadziła przez 12 lat wdowa Zuzanna wraz z Władysławem Bełzą²⁹. Zapoczątkowała ona wydawanie utworów adresowanych do młodych czytelników w serii „Biblioteczka Teatralna dla Dzieci i Młodzieży”, w tym tytuły: *Kolega z osłej ławki. Komedyjka w 1 akcie* (1890) Bolesława Eulenhofa i *Duch Hamleta. Komedyjka w 1 akcie dla chłopczyków* (1890) Emiliana Derynga. Ponadto opublikowała dwa zbiory Władysława Bełzy: *Matka. Dwanaście obrazków z maleńkiego świata* (1891) oraz *Czarodziejska książeczka. 15 prześlicznych obrazków objaśnionych wierszem* (1893) – dziełko napisane wspólnie ze Stanisławem Rossowskim. W 1897 r. syn Alfred (wspólnie ze swoim szwagrem Jakubem Vorzimerem) przejął firmę rodzinną. Wcześniej, przez rok uczył się zawodu w księgarniach w Hamburgu, Stuttgarcie, Lipsku, Paryżu, Mediolanie i Florencji³⁰. Działalność księgarską Alfred Altenberg rozpoczął od wprowadzenia do księgarni działu wydawnictw

²⁸ B. Grzymska, *Księgarnia wydawnicza Hermana Altenberga*, „Editor” 1988, t. 1, s. 159.

²⁹ Tamże, s. 160–161.

³⁰ S. Dippel, *O księgarzach...*, s. 32.

artystycznych i sprzedaży dzieł sztuki, wydawniczą zaś od upowszechniania reprodukcji obrazów wybitnych malarzy oraz publikacji książek o sztuce i literaturze. Wiele wydanych przez niego pozycji charakteryzowało się luksusowymi oprawami z wysokogatunkowego papieru, starannie dobranymi ilustracjami, krojami czcionek i formatami³¹. Dla młodego czytelnika wydał do końca XIX stulecia m.in. *Dla dzieci. Wybór pism* (1897) W. Bełzy, *Przygoda Jasia. Opowiadanie dla dzieci* (1899) Elizy Orzeszkowej oraz *Opowiadanie wróbelka* (1897) Eleonory Lazarusówny i *We-sele lalki. Komedyjka w 1 akcie* (1899) Franciszka Barańskiego. Kontynuował też edycję serii „Biblioteczka Teatralna dla Dzieci i Młodzieży”, w ramach której ukazało się łącznie 6 tomików. Do 1900 r. firma Altenbergów z myślą o młodych odbiorcach wydała około 20 ilustrowanych książek.

W 1887 r. we Lwowie Anna Lewicka rozpoczęła publikowanie z własnych funduszy ilustrowanego pisma dla dzieci pt. „Mały Świątek”, którego celem miało być wychowywanie dzieci w duchu patriotycznym i obywatelskim. Początkowo samodzielnie wykonywała niemal całą pracę redakcyjną oraz administracyjną, a ponadto była autorką większości zamieszczanych w czasopiśmie tekstów: artykułów wstępnych – pod własnym nazwiskiem, artykułów przyrodniczych – pod pseudonimem Duszyński lub Anatol Zieliński, tekstów historycznych – pod pseudonimem Szczęsny Rogala. Na kartach „Małego Świątka” zamieszczała liczne reprodukcje obrazów najwybitniejszych polskich malarzy: Jana Matejki, Artura Grottgera, Juliusza i Wojciecha Kossaków³². W latach 1892–1894 A. Lewicka wydawała „Kalendarzyk Ilustrowany «Małego Świątka» dla dzieci i młodzieży”, od 1898 r. publikowała kolejny tytuł: „Gwiazdka. Pisemko miesięczne z obrazkami dla dziatwy i młodzieży wiejskiej. Dodatek do «Małego Świątka»”, a w roku 1899 – „Świątełko. Dodatek do «Małego Świątka»”³³. Od 1890 r. rozpoczęła wydawanie „Biblioteczki «Małego Świątka»”, w ramach której młodzi czytelnicy mogli poznać takie utwory, jak: *Domowa wojna* (1890) Julesa Verne, *Pięć ciotek i siedmiu kuzynów Elżuni* (1897) Luisy May Alcott oraz cztery pozycje własnego autorstwa *Nad wodami Nilu. Powieść dla młodzieży* (1891), *Rodzina wygnańców* (1893), *W niewoli* (1893) i *Litwinka* (1900). W sumie do końca XIX w. A. Lewicka ogłosiła drukiem 12 tytułów książek adresowanych do młodzieży.

W drugiej połowie dziewiętnastego stulecia działalność nakładową podejmowały różne organizacje oraz stowarzyszenia o charakterze społecznym i politycznym, kierując się powszechną opinią, że słowo drukowane stanowi główne źródło informacji i dzięki niemu można docierać do wszystkich warstw społecznych. Toteż

---

³¹ M. Konopka, *Polski rynek wydawniczy Lwowa w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, Kraków 2018, s. 37–38.

³² S. Grabowski, *Na przyszły pożytek. Z dziejów polskiej prasy dla dzieci 1824–1939*, Pułtusk 2001, s. 222.

³³ S. Kwiecień, *Szkice i obrazki historyczne Mieczysławy Ślęczkowskiej na łamach „Małego Świątka” w latach 1897–1918*, [w:] *Twórczość literacka kobiet. Studia i szkice*, red. B. Wałęciuk-Dejnea, Siedlce 2017, s. 15–17.

grono lwowskich pedagogów założyło w 1868 r. Towarzystwo Pedagogiczne, które miało zajmować się sprawami bytowymi nauczycieli, pomagać im w przygotowaniu merytorycznym i metodycznym oraz podejmować starania, aby środowisko dydaktyków mogło wywierać wpływ na reformy w szkolnictwie. Działalność wydawnicza towarzystwo rozpoczęło w 1877 r. od publikacji piśmiennictwa kształceniowego i metodycznego oraz nowych polskich podręczników dla szkół elementarnych i średnich. Po roku 1880 jego nakładem ukazywały się również tytuły z literatury pięknej i popularnonaukowej dla młodego czytelnika w serii „Biblioteka dla Młodzieży”, zawierającej dwie podserie „Biblioteka dla Młodzieży Młodszej” i „Biblioteka dla Młodzieży Starszej”³⁴. Do końca wieku wydrukowano łącznie około 50 pozycji, m.in. *Dzieci i ptaszki* (1881, 1886) Władysława Bełzy, *Opowiadanie o królu Janie Sobieskim* (1883, 1886) Romualda Starkła, *Czerwony Kapturek. Skazka opowiedziana dzieciom* (1883, 1891) Juliusza Starkła, *Tadeusz Kościuszko. Opowiadanie dla młodzieży* (1884, 1891) Ludwika Kubali, *Dla rozrywki i nauki. Cztery bajeczki* (1890) Jadwigi Zubrzyckiej, *Dworek pod górą. Powiastka dla młodzieży* (1895) Zuzanny Morawskiej, *Z młodości znakomitych Polaków. Pięć powiastek dla młodzieży* (1898) Jadwigi Strokowej, *Sztuka budowania u zwierząt* (1900) Hipolita Parasiewicza. Książki tej serii polecane były przez Radę Szkolną Krajową jako lektury, gdyż w ocenie Rady poznawanie ich treści będzie przynosiło młodzieży niewątpliwy pożytek w nauce szkolnej i domowej.

W 1884 r. nauczyciele szkół średnich i wyższych postanowili oddzielić się od Towarzystwa Pedagogicznego, tworząc Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, które niebawem podjęło działalność nakładową, nastawioną na wydawanie podręczników dla szkół średnich, literatury pomocniczej dla uczniów, literatury metodycznej dla nauczycieli oraz popularyzację wiedzy z różnych dziedzin. W latach 1891–1898 zaczęto publikować również lektury z piśmiennictwa polskiego i obcego w ramach serii „Biblioteka dla Młodzieży”³⁵. Wydano 16 tytułów, a wśród nich: *Księżę niezłomny* (1891) Pedro Calderona, *Juliusz Cezar* (1891), *Makbet* (1892) i *Koryolan* (1896) Williama Szekspira, *Powrót posła* (1893) Juliana Ursyna Niemcewicza oraz *Złote myśli Adama Mickiewicza* (1898) w opracowaniu Józefa Nogaja. Trzeba docenić fakt, że książki wydawane w obu towarzystwach utrzymywały się na wysokim poziomie edytorskim, tzn. dbano o staranną szatę graficzną, drukowano je na dobrym papierze, zaopatrywano w ilustracje, które wykonywali znani artyści, jak popularny wówczas we Lwowie malarz Leonard Winterowski. Nakłady były realizowane głównie przez Drukarnię I Związkową, a rozprowadzono je za pośrednictwem księgarni Altenbergów oraz Gubrynowicza i Schmidta.

---

³⁴ M. Konopka, *Literatura dla dzieci i młodzieży w ofercie lwowskich nakładców doby autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, [w:] *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej*, red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 695–696.

³⁵ D. Adamczyk, *Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej*, Kielce 1996, s. 125–129, 135–136.

Pomysłodawcą powołania w 1882 r. we Lwowie innego stowarzyszenia, mianowicie Macierzy Polskiej, był Józef Ignacy Kraszewski. Wydawane przez Macierz Polską publikacje miały mieć – i miały – charakter oświatowo-wychowawczy i patriotyczny³⁶, a tym samym w znacznej mierze były jak najbardziej odpowiednie dla młodych czytelników, jak np. *Dzieje Polski w dwudziestu czterech obrazkach* (1891) Władysława L. Anczyca z rysunkami Tadeusza Popiela, *Pielgrzym w Dobromilu* (1884, 1889) Izabeli Czartoryskiej z 5 obrazkami podług rysunku Walerego Eliasza, *Święty Jan Kanty. Patron młodzieży polskiej* (1888, 1896) Edwarda Sedlaczka. W tym samym roku działacze oświatowi utworzyli Komitet Wydawnictwa Dziełek Ludowych, którego cele i zadania były zbliżone do zasad funkcjonowania Macierzy Polskiej³⁷. Do młodocianego czytelnika adresowano kilka utworów, m.in. *Trzy powiastki dla młodzieży* (1889) i *Sześć powiastek dla ludu i młodzieży* (1894) Bolesława Adama Baranowskiego oraz *Wiązanka pieśni polskich* (1890) Jana Czubskiego.

Ważną rolę w kręgu zawodowych drukarzy lwowskich pełnił Szczęsny Bednarski, który w 1887 r. stał się właścicielem Drukarni Krajowej, a zarządzał nią już nieco wcześniej. Praktykę drukarską odbywał od 1860 r. w Instytucie Stauropigialnym we Lwowie, następnie w latach 1873–1876 pracował w Drukarni I Związkowej, w której pełnił funkcje sekretarza Rady Zawiadowczej³⁸. Z Drukarni Krajowej wypuścił z myślą o młodych czytelnikach 5 tytułów: *Wiązanka wierszyków dla dzieci* (1895) Teofila Muchy, *Trzy powiastki dla młodzieży* (1889) i *Sześć powiastek dla ludu i młodzieży* (1894) Bolesława A. Baranowskiego, *Walek Wąsik. Opowiadanie z czasów Stefana Batorego* (1897) Bronisława Sokalskiego – z 3 ilustracjami i adnotacją „Książeczkę ... poleciła Wysoka c.k. Rada Szkolna Krajowa na nagrody i do bibliotek szkolnych” oraz *Bartek zwycięzca* (1899) Henryka Sienkiewicza w opracowaniu Jadwigi Strokowej.

We Lwowie funkcjonowały również drukarnie, które nie prowadziły własnej działalności wydawniczej, jak: założona w 1872 r. Drukarnia I Związkowa. Niemniej i ona tłoczyła nakłady Towarzystwa Pedagogicznego (24 pozycje dla młodzieży) oraz czasopismo z kolorowymi rycinami, pt. „Towarzysz Pilnych Dzieci” (1876–1889), redagowane przez Władysława Bełzę wraz ze znanymi współpracownikami, mianowicie z Józefem I. Kraszewskim, Julianem Ochorowiczem i Józefem Chmielewskim. Podobnie Drukarnia Ludowa – założona w 1875 r. przez Ottona Hołyńskiego i zarządzana przez Stanisława Bazylego³⁹ – wydrukowała 16 tytułów książek oraz 2 czasopisma dla młodego czytelnika: „Chata.

---

³⁶ M. Hoszowska, *Oświata pozaszkolna w Galicji. Szkic z dziejów Macierzy Polskiej we Lwowie (1882–1918)*, [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, Rzeszów 2011, s. 33–36.

³⁷ D. Adamczyk, *Polskie społeczne placówki...*, s. 156–157.

³⁸ *Materiały do historii o drukarniach w Polsce, a mianowicie o drukarniach lwowskich i prowincjonalnych*, zebrał i ułożył S. Bednarski, Lwów 1888, s. 29–30.

³⁹ Tamże, s. 58.

Czasopismo ludowe dla starszych i dzieci” (1870–1893) i „Nowiny. Dodatek do Chaty” (1870–1890). Periodyki te, wydawane i redagowane przez Ottona Hołyńskiego, odegrały istotną rolę w popularyzowaniu historii Polski, a także dokumentowaniu życia kulturalnego Galicji. Drukarnia Ludowa wykonywała zlecenia Towarzystwa Pedagogicznego, firm Gubrynowicza i Schmidta, Seyfartha i Czajkowskiego.

W podsumowaniu wyników działalności lwowskich firm edytorskich można przyjąć, że w wieku dziewiętnastym wydały one około 320 tytułów książek dla młodego czytelnika (nie licząc podręczników) oraz 20 tytułów czasopism, z czego tylko 52 tytuły książek i 3 czasopisma przed 1861 r., tj. przed ogłoszeniem owego dyplomu październikowego początkującego autonomię Galicji⁴⁰.

Prowincjonalne ośrodki wydawnicze

Poza metropolitarnym Lwowem książki dla młodych odbiorców publikowały też pomniejsze firmy z siedzibą w prowincjonalnych miastach: w Brodach, Samborze, Gródku Jagiellońskim, Złoczowie, Przemyślu i Sanoku.

W położonych na północny-wschód od Lwowa Brodach – liczących w końcu dziewiętnastego wieku blisko 20 tys. mieszkańców⁴¹ – Jan Rosenheim otworzył w 1862 r. filię księgarni, którą założył wcześniej w Samborze. Sprzedawszy Karolowi K. Wildowi księgarnię samborską, przeniósł się już na stałe do Brodów, gdzie prowadził utworzoną uprzednio księżnicę oraz nabytą w 1872 r. drukarnię. Działalność wydawniczą zapoczątkował, publikując własnym nakładem serię „Biblioteka dla Młodzieży” (1873–1880), która składała się z 20 tomów powieści Franza Hoffmanna, autora moralizatorsko-religijnych powiastek dla młodzieży, spopularyzowanych na ziemiach polskich właśnie przez J. Rosenheima w przekładach głównie Stanisława Kunasiewicza, Bolesława Dunina (ps. Bolesława Rzuchowskiego), Romualda Starkela. Warto przytoczyć chociaż kilka znamienych tytułów owych tomów: *Kochaj bliźniego swego* (1876), *Do czego za młodu nawykniesz, to na starość znajdziesz* (1872), *Jaka praca, taka płaca* (1878), *Pracuj, a Bóg ci dopomoże* (1880). Jak już wyżej wspomniano, prawie każda pozycja tej serii w tym samym przekładzie była wydawana powtórnie w firmie W. Gubrynowicza i W. Schmidta we Lwowie (przeważnie w roku 1894). W 1882 r. Jan Rosenheim przekazał księgarnię – bez nakładów firmy – swemu zięciowi, Feliksowi Westowi, który praktykę księgarską rozpoczął w 1863 r. właśnie u przyszłego teścia, a w latach 1870–1877 pracował w zakładzie Karola K. Wilda we Lwowie, wydającym książki na wysokim

---

⁴⁰ Wartościowe dane o edycji tekstów z zakresu literatury dziecięcej i młodzieżowej w latach 1867–1914 zestawione procentowo z ogółem lwowskiej produkcji wydawniczej podaje M. Konopka, *Polski rynek...*, s. 141–143.

⁴¹ *Ilustrowany przewodnik po Galicji, Spiżu, Orawii i Śląsku Cieszyńskim*, oprac. M. Orłowicz, Lwów 1914, s. 97.

poziomie edytorskim. Przejęty od teścia zakład F. West prowadził początkowo pf. „J. Rosenheim (F. West)”, ale od 1886 r. już pod własnym nazwiskiem⁴². Wszelako jeszcze w 1884 r. Jan Rosenheim opublikował cztery opowiadania historyczne zawarte w 4 tomach „Biblioteki Historycznej dla Młodzieży”, a w niej Izydora Poeche *Król – bohater* i *Bolesław Krzywousty*. Natomiast F. West do końca stulecia wydał swoim nakładem 12 tytułów dla młodego czytelnika, m.in. Krzysztofa Schmida *Kanarek* (1890), *Pisanki i kilka innych powiastek* (1890, 1900) oraz *Powieści dla młodzieży* (1898) i anonimowe *Jak się bawią dzieci* (1890), *Zwierzyniec wierszykami opisany* (1891). Po opublikowaniu książeczki Stanisława Tokarskiego *Pożytek z naszych zwierząt domowych, czyli przygody Stasia z wycieczki do Mariówki* (1894) wydawca spotkał się z surową krytyką ze strony pedagogów, gdyż polski tekst odnoszący się do okolicy Lwowa został ozdobiony kolorowymi litografiami sprowadzonymi z zagranicy, przedstawiającymi jednak realia niemieckie⁴³. Zdecydowana większość książek dla dzieci i młodzieży wydawanych w oficynie F. Westa była również bogato, ale zarazem z należytą dbałością ilustrowana i oprawiana; przygotowywane one były bowiem głównie jako prezenty pod choinkę lub nagrody pilności.

Pierwszą drukarnię w Samborze, mieście położonym na południowy zachód od Lwowa, uruchomił wprawdzie pod koniec lat 50. Franciszek Ksawery Pobudkiewicz, lecz już w 1861 r. przeniósł ją do Krakowa. Dopiero w roku 1878 nową drukarnię w Samborze – liczącym w 1880 r. 3482 mieszkańców⁴⁴, założył Jan Czaiński, który w krótkim czasie zorganizował prężny zakład mający dużo zamówień, głównie od księgarzy lwowskich, ponieważ w tej oficynie książki były wykonywane wzorcowo. W połowie 1884 r. J. Czaiński przeniósł drukarnię do Gródka Jagiellońskiego – miasta położonego blisko Lwowa, zamieszkałego wówczas przez ponad 8900 osób⁴⁵. Od 1878 r. wydawał własnym nakładem serię „Biblioteka Domowa”, w pierw w Samborze, a później w Gródku (po dziesięciu latach pod zmienioną nazwą „Biblioteka Narodowa”), w ramach której publikowano zwłaszcza powieści wybitnych pisarzy francuskich. Ponieważ poszczególne tomiki serii miały niską cenę, to cieszyły się dużym powodzeniem w Galicji, a ich kupno sprzyjało tworzeniu biblioteczek domowych⁴⁶. Do końca XIX w. z myślą o młodych czytelnikach J. Czaiński wydrukował 15 tytułów, m.in. Julesa Verne’a *Dom parowy. Podróż po Indiach północnych* (1882) i *Promień zielony. Dziesięć godzin polowania* (1887), oraz autorów rodzimych, jak: Klementyny Hoffmanowej *Jan Kochanowski w Czarnolesie* (1890) i Marcellego Skotnickiego *Adjutant naczelnego wodza* (1890).

---

⁴² D.A. Kuś, *Feliks West...*, s. 22, 138–139.

⁴³ J. Dunin, *Książeczki...*, s. 95–97.

⁴⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11, Warszawa 1890, s. 237.

⁴⁵ Tamże, t. 2, 1881, s. 819.

⁴⁶ W. Cichocki, *Sambor przed pół wiekiem. Ku upamiętnieniu 40-ej rocznicy matury zdawanej w Samborskim Gimnazjum w czerwcu 1894 roku*, Kraków 1925, s. 18–19.

Położone na wschód od Lwowa miasto Złoczów – liczące w 1885 r. 8347 mieszkańców⁴⁷ – wymieniane było w Galicji „wśród dziesięciu przodujących ośrodków polskiej kultury, polskiego życia umysłowego”⁴⁸ w drugiej połowie XIX w. Do tej pochlebnej oceny walnie przyczyniła się rodzina księgarzy i wydawców Zukerkandlów – Ozjasza (1821–1894) i jego syna Wilhelma (1851–1924). Ozjasz Zukerkandel założył około 1860 r. sklep tytoniowy wraz z działem papierniczym, w 1874 r. otworzył księgarnię, skład nut i wypożyczalnię książek, a w 1880 r. uruchomił drukarnię. W 1884 r. rozpoczął działalność nakładową pf. „O. Zukerkandel i Syn”, publikując „Biblioteczkę dla Dzieci i Młodzieży ku Rozrywce i Nauce”, w ramach której ukazywały się przeróbki dzieł wielkich pisarzy, książki przyrodnicze, geograficzne, opowiadania o życiu sławnych ludzi. W tej serii do końca stulecia wydał 34 pozycje, w tym: *O Janie Kochanowskim, jego życiu i dziełach* (1884) Bronisława Sokalskiego, *Zwierzęta i płody Afryki. Obrazki i opisy dla młodzieży* (1886) Izydora Poeche, *Dawni królowie tej ziemi. Treść dziejów polskich dla dzieci* (1888) Władysława Bełzy oraz *Dwaj mistrze. Opowiadania o życiu Artura Grottgera i Fryderyka Szopena* (1891) i *O życiu i czynach Tadeusza Kościuszki* (1888) Janiny Sedlaczkówny. Ponadto w opracowaniu tejże *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. Poemat Ad. Mickiewicza podany w streszczeniu prozą* (1898), *Ogniem i mieczem* (1896), *Potop* (1896) i *Pan Wołodyjowski* (1897) Henryka Sienkiewicza. Od 1874 r. formalnie współkierował firmą syn Ozjasza – Wilhelm Zukerkandel, który w 1892 r. oficjalnie przejął ją na własność i znacznie rozwinął: drukarnię wyposażył w maszynę pospieszną sprowadzoną z Paryża oraz ręczną prasę amerykańską, a ponadto otworzył introligatornię. Około 1890 r. zapoczątkował drukowanie cyklu „Biblioteki Powszechnej” tzw. książeczek kieszonkowych, które miały trafić pod każdą „strzechę”, zwłaszcza do rąk młodzieży szkolnej. Okładki ozdobione były stałym motywem, tj. rysunkiem kobiety siedzącej na kolumnie korynckiej, autorstwa Stanisława Dębickiego. Do końca 1900 r. Wilhelm opublikował około 400 numerowanych tomików⁴⁹, spośród których wiele tytułów było przeznaczonych w głównej mierze dla młodych odbiorców, np. *Dziennik Franciszki Krasińskiej* (1892) Klementyny Hoffmanowej, *Bajki i przypowieści* (1895) Ignacego Krasickiego, *Podróże Guliwera do nieznanych krajów* (1893–1894) Jonathana Swifta. W sumie do końca stulecia firma Zukerkandlów – zgodnie z przyjętą dewizą: polska książka do rąk polskich dzieci – wypuściła na rynek ok. 50 tytułów beletrystycznych dla dzieci i młodzieży, nie licząc podręczników i rozmaitych pomocy szkolnych. Niewątpliwą zaletą działalności tej oficyny była dbałość o estetykę wydawanych książek, sprzedawanych zwykle po niskich cenach⁵⁰.

---

⁴⁷ Ł. Charewiczowa, *Dzieje miasta Złoczowa*, Złoczów 1929, s. 76.

⁴⁸ S. Wojciechowski, *Zukerkandlowie*, „Księgarz” 1965, nr 3, s. 47.

⁴⁹ U. Wenta, *Biblioteka Powszechna Wilhelma Zukerkandla w zbiorach Książnicy Pomorskiej*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 2012, R. 53, nr 3/4(142), s. 17–18.

⁵⁰ S. Wojciechowski, *Zukerkandlowie...*, s. 48–49.

Edytorzy książek dla młodego czytelnika działali także w miastach położonych na zachód od Lwowa, mianowicie: w Sanoku i Przemyślu. W 1849 r. do Sanoka, liczącego wówczas około 2500 mieszkańców, a w 1900 r. – 5261⁵¹, przybył z Moraw drukarz Karol Pollak, który po otrzymaniu koncesji otworzył pierwszą w tym mieście drukarnię. Początkowo była ona skromnie wyposażona w jedną prasę drukarską, z czasem jednak K. Pollak zwiększył liczbę pras do trzech zupełnie nowoczesnych oraz nabył inne materiały typograficzne. W pierwszych latach swej działalności wydawał ogłoszenia, formularze, książki do nabożeństwa, druki o tematyce religijno-moralnej, m.in. dla dzieci: *Jakim sposobem Henryś z Eichenfels przyszedł do poznania Boga. Powieść wielce użyteczna dla dzieci* (1854) Christoph Schmid. Własnym zaś nakładem wydał *Bajki i przypowieści* Ignacego Krasickiego (1856, 1871). Od 1861 r. zaczął też drukować na zlecenie księgarza lwowskiego Karola K. Wilda podręczniki szkolne i książki dla młodego wieku, w tym dwa „opowiadania z dziejów starożytnych”, ozdobione pięcioma miedziorytami: *Oblężenie Troi* (1867) i *Powrót Ulissesza do Itaki* (1868) Karla Friedricha Beckera. W 1861 r. Karol Pollak otrzymał koncesję na prowadzenie księgarni i wypożyczalni książek, w której udostępniał młodzieży szkolnej polskie książki i podręczniki. Należy podkreślić, że działalność oficyny K. Pollaka wywarła korzystny wpływ na życie kulturalne mieszkańców miasta i okolicy, ponieważ publikowane druki cieszyły się dużym zainteresowaniem odbiorców⁵².

W Przemyślu książki dla dzieci i młodzieży wydawali w drugiej połowie XIX w. wspomniani już bracia Jan i Paweł Jeleniowie, pochodzący ze Śląska Cieszyńskiego, gdzie po ukończeniu gimnazjum ewangelickiego rozpoczęli praktykę księgarską. Jan Jeleń od 1824 r. pracował w księgarniach J. Milikowskiego we Lwowie, Stanisławowie i Tarnowie, także Paweł Jeleń u J. Milikowskiego we Lwowie uczył się zawodu od 1829 r., po czym w latach 1833–1834 zarządzał księgarnią pryncypała w Stanisławowie. Jan otworzył w 1846 r. księgarnię w Przemyślu – liczącym w 1850 r. 9500 mieszkańców, a na przełomie wieków już 46 250⁵³, po trzech zaś latach prowadził ją wspólnie z bratem Pawłem pf. „Bracia Jeleniowie, Księgarnia i Skład Sztuk Pięknych”. W oficynie tej rozpoczęli działalność nakładową, publikując dla młodych czytelników „narodową Iliadę”, tj. *Śpiewy historyczne* (1851) Jana Ursyna Niemcewicza jako utwór muzyczny⁵⁴ oraz anonimowo *Dzieje Polski wierszem dla dzieci z uwagami* (1855, 1857).

Podsumowując, należy odnotować, że do 1860 r. na terenie całej Galicji Wschodniej wydano 58 tytułów dla dzieci i młodzieży i 3 czasopisma, natomiast od 1861 r. do końca stulecia opublikowano 375 książek i 21 czasopism. I właśnie te dane źródłowe mają – w zamyśle autorki niniejszego artykułu – dostarczyć

---

⁵¹ Sanok. *Dzieje miasta*, red. F. Kiryk, Kraków 1995, s. 306, 423.

⁵² J. Zaleska, *Karol Pollak – Typographus Sanocensis i dzieje jego drukarni*, „Rocznik Sanocki” 1988, t. 6, s. 32–33.

⁵³ D. Hop, *Przewodnik po Przemyślu*, Przemyśl 2012, s. 14.

⁵⁴ A. Mateusiak, *Historia...*, s. 30–31.

materiału do szczegółowych badań dziejów literatury dziecięcej i młodzieżowej, a zarazem stanowiąc inspiracje do przyszłych opracowań syntetycznych.

Należy odnotować, że wydawane w Galicji Wschodniej w XIX w. pisma przeznaczone dla dzieci i młodzieży na ogół nie odbiegały wyglądem od tekstów publikowanych w zaborze rosyjskim i pruskim. W pierwszej połowie stulecia owe druki zaopatrywane były w okładki papierowe pozbawione ozdób, dopiero w drugiej połowie na okładkach zaczęły pojawiać się ornamenty zdobnicze zwykle w postaci ilustracji nawiązujących wprost do tekstu. W sytuacji, gdy zamieszczane w utworze ryciny nie spełniały oczekiwań odbiorców, wówczas edytorzy nie wahali się zamawiać obrazki za granicą.

W działalności wydawniczej edytorzy polskich książek – oprócz oczywistych motywacji merkantylnych – kierowali się przeważnie duchem patriotycznym, krzewili bowiem w społeczeństwie galicyjskim umiłowanie mowy ojczystej i rodzimego piśmiennictwa, sprzyjając zachowaniu i umocnieniu świadomości narodowej. Za wytrwałość w podnoszeniu poziomu wykształcenia i upowszechniania czytelnictwa w kręgach młodocianych Polaków zasłużyli również w czasach dzisiejszych na naszą wdzięczną pamięć.

Bibliografia

- Adamczyk D., *Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej*, Kielce 1996.
- Barnaś-Baran E., *Działalność drukarni w Rzeszowie w okresie autonomii galicyjskiej na rzecz popularyzacji wiedzy*, [w:] *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XIX i początkach XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016, s. 29–41.
- Bieñkowska B., *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005.
- Boczar E., *Bibliografia literatury dla dzieci i młodzieży. Wiek XIX. Literatura polska i przekłady*, Warszawa 2010.
- Bohusz J., *Lwowskie zakłady graficzne*, [w:] *Lwów dawny i dzisiejszy*, Lwów 1928, s. 181–184.
- Bujak J., *Informacja o książce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772–1900*, Kraków 1989.
- Charewiczowa Ł., *Dzieje miasta Złoczowa*, Złoczów 1929.
- Cichocki W., *Sambor przed pół wiekiem. Ku upamiętnieniu 40-jej rocznicy matury zdawanej w Samborskim Gimnazjum w czerwcu 1894 roku*, Kraków 1925.
- Dippel S., *O księgarzach, którzy przeminęli*, Wrocław 1976.
- Dunin J., *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci. Z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych*, Wrocław 1991.
- Dzieje zabawek dziecięcych na ziemiach polskich do początku XX wieku*, Wrocław 2016.
- Fiszer L., *Wspomnienia starego księgarza*, Warszawa 1959.
- Grabowski S., *Na przyszły pożytek. Z dziejów polskiej prasy dla dzieci 1824–1939*, Pułtusk 2001.
- Grzymska B., *Księgarnia wydawnicza Hermana Altenberga*, „Editor” 1988, t. 1, s. 158–179.
- Hop D., *Przewodnik po Przemyślu*, Przemyśl 2012.

- Hoszowska M., *Oświata pozaszkolna w Galicji. Szkic z dziejów Macierzy Polskiej we Lwowie (1882–1918)*, [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, Rzeszów 2011, s. 24–51.
- Ilustrowany przewodnik po Galicyi, Spiżu, Orawii i Śląsku Cieszyńskim*, oprac. M. Orłowicz, Lwów 1914.
- Kamisińska D., *Grafika polskich tygodników ilustrowanych dla dzieci w drugiej połowie XIX wieku na przykładzie warszawskiego, lwowskiego i poznańskiego „Przyjaciela Dzieci”*, „*Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*” 2015, nr 13, s. 15–51.
- Konopka M., *Adam Dominik Bartoszewicz. Redaktor, księgarz i wydawca lwowski (1838–1886)*, Kraków 1995.
- Konopka M., *Literatura dla dzieci i młodzieży w ofercie lwowskich nakładców doby autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, [w:] *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelnicy*, red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 692–703.
- Konopka M., *Polski rynek wydawniczy Lwowa w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, Kraków 2018.
- Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku*, red. J. Jarowiecki, Kraków 1993.
- Kuliczowska K., *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1864–1918. Zarys monograficzny*, Warszawa 1981.
- Kuś D.A., *Feliks West. Księgarz – wydawca 1846–1946*, Warszawa 1988.
- Kwiecień S., *Szkie i obrazki historyczne Mieczysławy Ślęczkowskiej na łamach „Małego Światka” w latach 1897–1918*, [w:] *Twórczość literacka kobiet. Studia i szkice*, red. B. Wałęciuk-Dejneka, Siedlce 2017, s. 11–27.
- Majkowska-Aleksiewicz A., *Dalsze losy oficyn Galicji Wschodniej powstałych przed 1861 r.*, „*Roczniki Biblioteczne*” 1993, R. 37, z. 1/2, s. 125–159.
- Majkowska-Aleksiewicz A., *Edward Winiarz – drukarz lwowski*, „*Roczniki Biblioteczne*” 1989, R. 33, z. 1/2, s. 53–72.
- Majkowska-Aleksiewicz A., *Historia drukarstwa Galicji Wschodniej w latach 1815–1860*, Wrocław 1992.
- Materiały do historii o drukarniach w Polsce, a mianowicie o drukarniach lwowskich i prowincjonalnych*, zebrał i ułożył S. Bednarski, Lwów 1888.
- Mateusiak A., *Historia w dziewiętnastowiecznym wydaniu. Edytorskie losy „Śpiewów historycznych” Juliana Ursyna Niemcewicza*, „*Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie*” 2011, nr 1(1), s. 28–35.
- Opalek, M., *Litografia lwowska 1822–1860*, Wrocław 1958.
- Prasa polska w latach 1661–1864*, red. J. Łojek, Warszawa 1976.
- Sanok. Dzieje miasta*, red. F. Kiryk, Kraków 1995.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, Warszawa 1881; t. 11, Warszawa 1890.
- Socha I., *„Przykładne, użyteczne i zabawne”. O polskich książkach dla młodego odbiorcy na Śląsku w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Katowice 2001.
- Trzynadłowski J., *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 1817–1967. Zarys dziejów*, Wrocław 1967.
- Wantuła J., *Książki i ludzie. Szkice o wydawnictwach i piśmiennictwie na Śląsku Cieszyńskim*, Kraków 1956.
- Wenta U., *Biblioteka Powszechna Wilhelma Zukerkandla w zbiorach Książnicy Pomorskiej*, „*Bibliotekarz Zachodniopomorski*” 2012, R. 53, nr 3/4 (142), s. 15–23.

Wojciechowski S., *Zukerkandlowie*, „Księgarz” 1965, nr 3, s. 46–50.

Zaleska J., *Karol Pollak – Typographus Sanocensis i dzieje jego drukarni*, „Rocznik Sanocki” 1988, t. 6, s. 25–40.

Polish Books for Children and Young People Published in Eastern Galicia in 19th Century

Abstract

The article presents the leading firms printing Polish books and magazines for children and young readers published in Eastern Galicia; discusses also the quantitative and qualitative effects of this publishing activity. It is composed of two parts. The first includes a presentation of the publishing milieu in Lvov: directions of activity of both printing firms and publishing institutions, which were operating in this metropolitan town. The second part concerns the typographic production made by the provincial outlayers and editors for juvenile readers. The analysis of the repertoire of Galician publishing houses made it possible to determine what and how many Polish books have been addressed to young readers as well as evaluate the considerable contribution of these houses to the development of the education, patriotism and the national culture – especially in the times of Galician autonomy.

Keywords: Polish children’s literature, publishers, Eastern Galicia, 19th century

Elżbieta Boczar

University of Warsaw Library